

С. М. Омаров

ВЕЛИКИЙ МОНГОЛЬСЬКИЙ КУРУЛТАЙ 1235 РОКУ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ РАХ MONGOLICA

У 30-х рр. XIII ст. монгольські завоювання набули вражаючого розмаху та вийшли далеко за рамки азійського регіону, а Монгольська імперія досягла піку своєї могутності. Великий західний похід 1235–1242-х рр., нова китайська і корейська кампанії 1236 р. перетворили державу Чингізидів на найпотужнішу країну Євразійського континенту. Поштовхом до цієї нової хвилі завоювань був великий монгольський курултай 1235 р. У певній мірі він став знаковою подією не лише в рамках політичної історії Монгольської імперії XIII ст., а й в історії цілого світу. Тому, досить важливо з'ясувати причини, характер, обставини проведення, мету та цілі монгольського курултаю 1235 р.

Починаючи з XIX ст. дослідники, що займались проблемою середньовічної історії Монголії чимало писали про державу Чингізхана і Чингізидів. В контексті загального викладу матеріалу науковці у своїх працях не оминали й великий курултай 1235 р. Проте ґрунтовного вивчення в історіографії ця подія, у значній мірі через фрагментарність відомостей джерел про неї, не знайшла. Зарубіжні історики, зокрема Й. Хаммер-Пургсталь [*Hammer-Purgstall*, 1840, S. 100], Г. Ховорт [*Howorth*, 1876, р. 135], Р. Груссе [*Груссе*, 2005, с. 12–13], Г. Вернадський [*Вернадский*, 1997, с. 34], М. Бурган [*Burgan*, 2005, р. 8] та інші, не приділяючи потрібної уваги роботі самого курултаю, описують переважно військові кампанії монголів і напрямки їх походів. Так, Й. Хаммер-Пургсталь зазначає, що у 1235 р. каан Угедей завершив будівництво нового палацу в Каракорумі. Але історик не згадує про курултай, а головну увагу приділяє питанню, хто із Чингізидів в 1235 р. був направлений для підкорення кипчаків та Русі [*Hammer-Purgstall*, 1840, S. 100]. Р. Груссе навпаки пише, що мон-

гольський каан Угедей на курултай, який відбувся у 1235 р. в Каракорумі вирішив завоювати усю китайську імперію Сун [Груссе, 2005, с. 12]. При цьому цікавим є інше, французький дослідник поряд з подіями, які пов'язані з даним зібранням описує тільки підкорення Китаю і Кореї. У той же час про військові акції Чингизидів на інших театрах бойових дій, зокрема на Русі Р. Груссе не згадує. А робить він це значно пізніше, фактично в контексті інших подій. Усе це має такий вигляд, ніби то підкорення Русі та курултай 1235 р. зовсім не пов'язані між собою події.

Курултай 1235 р. не був предметом спеціального дослідження і у радянських дослідників. В їх працях з історії Монгольської імперії та монгольських завоювань того періоду наводяться лише окремі штрихи монгольського зібрання 1235 р., що не дають достатнього уявлення про курултай [Насонов, 1940, с. 178; Греков, Якубовський, 1941, с. 208; Каргалов, 1967, с. 263; Фёдоров-Давыдов, 1973, с. 180; Егоров, 1985, с. 246]. О. Ю. Якубовський, підкреслюючи важливість монгольського зібрання 1235 р., писав, що двічі курултай 1229 і 1235 рр. ставили питання про похід на Південно-Східну Європу, і лише в 1236 р. завоювання було реалізовано. Історик, проводячи аналогію між Сходом та Заходом, порівнює монгольський курултай із сеймом [Греков, Якубовський, 1941, с. 57]. В. В. Каргалов, описуючи події, пов'язані із третім монгольським курултаєм зазначав, що монголи силами одного улусу Джучі завоювати Східну Європу не могли, а тому вирішили винести це питання на загально монгольське обговорення. За його результатами було прийнято рішення надіслати Джучидам підкріплення. З цією метою у похід були відправлені центрально-монгольські війська та більшість царевичів-чингизидів [Каргалов, 1967, с. 68]. Аналіз історіографічного доробку з історії курултаю 1235 р. свідчить, що залишається досить багато не вирішених питань цієї теми. Достеменно не відомо, яке основне завдання ставило перед собою це зібрання. Відкритим залишається питання про місце та час проведення курултаю. Усе це обумовило написання нами даної статті.

Монгольські завоювання загалом та курултай 1235 р. зокрема поклали початок політичного становлення *Рах Mongolica* (Монгольський світ) на євразійських теренах. В новітній історіографії це поняття з'являється дедалі частіше. Сьогодні його можна побачити у багатьох роботах, передусім зарубіжних науковців [Minorsky, 1952, р. 222; Franke, 1966, р. 50; Boyle, 1970, р. 1–15; Saunders, 1971,

р. 123; *Allsen, 1997*, р. 4–5; *Hodong Kim, 2009*, р. 15–42], які для позначення держав та народів, що залежали від монгольського державно-політичного утворення, використовують саме цю дефініцію. Дане поняття в чомусь подібне до *Byzantine Commonwealth* (Візантійська співдружність), яким прийнято позначати середовище країн і народів, синтетичним центром якого була Візантія [*Оболенский, 1998*].

На нашу думку, *Rax Mongolica* – це своєрідна спільність, яка склалася у Євразії в процесі монгольських завоювань XIII ст. Вона включала як ті держави й народи, що увійшли до складу Монгольської імперії безпосередньо, так і ті, що не стали частиною держави Чингізидів, проте в тій чи іншій мірі залежали від зазначеного утворення або взаємодіяли з ним. У віковому плані доба існування *Rax Mongolica* – це ціла епоха у світовій історії, що включала в себе два століття монгольського панування над більшою половиною євразійського континенту.

Вихідною подією на шляху до формування *Rax Mongolica* був курултай монгольської знаті 1206 р., що утвердив владу Тимуджина. Йому надали титул Чингіз-хана [*Сокровенное... , 1941*, с. 202], тобто Великого Каана усіх монголів, повелителя світу. Це був неймовірно великий титул, якого ніколи не мав жоден володар, що коли не будь з'являвся у Степу. Тимуджин вважав себе обраним, якому Бог Тенгри (головне божество, яке кочові народи Великого степу уявляли у вигляді безкрайнього, синього неба) доручив підкорити увесь світ. Монгольський літописець XVII ст. Санан-Сецен, автор змістовної історії під назвою «*Ерденіін тобі*» («Дорогоцінний гудзик»), в уста Чингіз-хана вкладає наступні слова: «*Згідно наказу найвищого царя Тенгри Хурмузда, батька мого, я (Чингіз-хан. – С.О.) підкорив 12 земних царств, велику кількість людей, що блукали, відчуваючи пригніченість, зібрав їх та з'єднав в одне ціле, і так я виконав більшу частину того, що мав зробити*» [*Хара-Даван, 1991*, с. 47–48]. Курултай 1206 р. був логічним завершенням масштабної боротьби за право володіти монгольським степом, у той же час він став вирішальною віхою, з якої почалося становлення нової Монгольської держави, в основі життя якої лежала експансія по відношенню до багатьох країн і народів. У період з 1206 по 1227 р. Чингіз-хан приєднав до складу своєї імперії народи Туркестану, північний Китай (царства Цзинь та Сі ся), могутню ісламську державу хорезмшахів і т.д.

Після смерті Чингіз-хана у 1227 р. в політичному житті Монгольської імперії настала переломна доба. Перед нащадками гостропостала проблема престолонаслідування, тому зовнішній політиці нащадки великогохана змушені були взяти паузу. В 1229 р. Чингізиди скликали курултай, головним завданням якого було обрання каана усіх монголів. Ним став третій син Чингіз-хана Угедей. Новий імператор був лише слабкою копією батька та постійно в утвердженні своєї владипотребував родинної підтримки. Імперія монголів в часи правління Угедея була вже не такою, як у часи Чингіз-хана. По суті, це були дві за суттєво різні держави. Принципова відмінність між ними полягала насамперед у тому, що держава Чингіз-хана була єдиним, цілісним утворенням, влада в якому належала лише одній людині – Тимуджину. Держава Угедея лише формально була цілісною, реально ж, вона складалася із декількох напівсамостійних частин (улусів), всю повноту влади в яких здійснювали родичі кагана – Чингізиди. Однак, в той же час мусимо визнати, що саме під керівництвом Угедея у Монгольській державі відбувся перехід від старих, степових систем володарювання до нових адміністративних [Вернадский, 1997, с. 32]. Вперше в історії монголів був створений повноцінний механізм оподаткування підкорених держав і народів.

Угедей отримав у спадок сформовану імперію, однак він не відчував себе її повноправним володарем, а можливо ще не був готовий таким стати. Як відзначає Е. Хара-Даван, Угедей тривалий час відмовлявся від престолу до того часу, коли його нарешті не вмовили Тулуй та інші Чингізиди, воеводи і вельможі, посилаючись на вибір самого Чингіз-хана [Хара-Даван, 1991, с. 153].

Отже, два попередні монгольські курултаї 1206 та 1229 рр. принципово відрізнялись від курултаю 1235 р. На курултаї 1235 р. розглядались питання зовсім іншого характеру. Фактично, це був перший монгольський курултай, хід якого був виключно пов'язаний із військовими походами Монгольської імперії.

У 1235 р. Чингізиди під егідою нового володаря зібрались на курултай. Деякі дослідники пишуть, що курултай проходив у Каракорумі, столиці Монгольської імперії [Галстян, 1977, с. 170; Халиков, 1994, с. 31; Мыськов, 2003, с. 23; Груссе, 2005, с. 12]. Зрозуміло, що великий курултай потребував відповідного місця, й часу [Султанов, 2006, с. 38]: щоб зібрати усю рідню потрібен, як мінімум місяць, а то і декілька місяців. А тому, звісно, в даному випадку для цього найкраще підходила б нова столиця імперії Каракорум. Про-

те, джерела повідомляють нам про інше місце проведення монгольського зібрання. Угедей, як зазначає перський історик Рашид-ад-Дін, повернувшись з китайського походу у 1235 р., в місцевості Талан-даба влаштував великий курултай [Рашид-ад-дин, 1960, с. 35]. Китайська хроніка династії Юань «Юань-ші» повідомляє, що осінню у шостий рік від сходження Угедея на престол (тобто у 1235 р. – С.О.), каан поблизу Талан-даба влаштував зібрання, однак, як далі зазначає джерело, він лише особисто радився зі своїми полководцями про похід на південно-китайську імперію Сун (цит. по: [Храпачевский, 2005, с. 486]). Де ця місцевість зовсім не зрозуміло, і зважаючи на мобільність пересування ханської ставки, це може бути як територія північного Китаю, так і степ Монголії. У зв'язку із чим, як нам видається, виникає проблема ідентифікації місця проведення монгольського зібрання 1235 р.

В.М. Ткачев вважає, що у монголів, як у киданів і бохайців, було п'ять столиць. Життя великого каана, найбільш багатого та знатного «пастуха», характеризувалося сезонними змінами ставок, чотири рази в рік він разом із приближеними особами пересувався по вибраному маршруту. В місцях улюблених стоянок з часом з'являються стаціонарні будівлі, які і є столицями у той момент, коли там перебуває каан [Ткачев, 1986, с. 221]. Основна столиця монголів Каракорум ще не була повністю збудована¹, тому не є виключенням, що курултай міг проходити в іншому місці, зокрема, у тому, де знаходилась весняна стоянка імператора, оскільки, згідно свідчень перського історика Джувейні, курултай розпочав свою роботу на весні, коли земля вкрилася багатьма квітами, а гілки дерев вбирали сік цвітіння і свіжості [Джувейни Ала-ад-Дин Ата-Мелик, 2004, с. 131]. Однак, у «Юань-ші» міститься інформація наступного характеру: «Весною, 7-го року і-вей, були побудовані стіни міста Хелін (Каракорум. – С.О.) і будувався грандіозний палац. Угедей відправив чжувана Бату разом з сином імператора Гуюком і сином імператорського брата Мунке в похід на західні країни, Кодана в похід на Цзинь та Гун, а сина імператора Кучу разом з Хутуху-нойоном завоювати Сун, Тангута у похід на Корею» (цит. по: [Храпачев-

¹ Очевидно, будівництво Каракоруму повністю завершилось уже в часи правління Гуюка (1246–1248 рр.) та Мунке. У той же час Р. Груссе вважає, що саме Угедей добудував Каракорум і з 1235 р. це місто офіційно стає столицею Монгольської імперії (див.: [Груссе, 2005 с. 9]); такої ж думки дотримується і американський дослідник М. Бурган (див.: [Burgan, 2005, р. 8]).

ский, 2005, с. 486]). Безумовно, у цьому відрізку, все вказує на те, що великий курултай 1235 р. проводився в Каракорумі. А тому, версію з Каракорумом відкидати не варто.

Щодо часу проведення зібрання, тоспіраючись на вище згадане повідомлення Джувейні, можемо припустити, що це був початок весни 1235 р. Проте, перський історик Ала-ад-Дін Ата-Мелік Джувейні народився у 1226 р., в 1235 р. йому було всього дев'ять років. А отже, до викладеної інформації у даному історичному джерелі потрібно ставитися обережно. У зв'язку із цим визначити точну дату курултаю досить проблематично. Основне монгольське джерело XIII ст. Таємна історія монголів (Монгол-ун бігуча тобчан) взагалі не згадує про курултай 1235 р., натомість описує зібрання 1229 р. Китайські джерела називають тільки рік, проте 1234 р., замість 1235 р. [История первых четырех ханов..., 1829, с. 230] В той же час, хроніка «Юань-ші», у вище наведеному відрізку, повідомляє, що курултай проходив 7-го року і-вей від проголошення Угедея кааном (цит. по: [Храпачевский, 2005, с. 486], тобто в 1236 р.

Ми схильні вважати, третій монгольський курултай відбувся не пізніше весни 1235 р. Щоб мати перевагу над ворогом, монголи найчастіше відправлялись у військові походи взимку. Зважаючи на те, що Угедей скликав курултай, повернувшись із виправи на Китай, цілком ймовірно зібрання відбулося саме в перший весінній місяць 1235 р. На користь такого погляду свідчить інформація Рашид-ад-Діна про початок західного походу: «Вони усі спільно висунулись навесні, літо провели в дорозі, а восени в межах Булгара з'єднались із родом Джучі» [Рашид-ад-дин, 1960, с. 36]. Очевидно, одразу після курултаю Чингізиди, яким доручили завоювання Заходу, разом із своїми військами виступили в похід. Дорога лежала далека, тисячі кілометрів навіть монголи не могли подолати за декілька місяців, а тому вони, як мінімум, в дорозі провели півроку. Отже, для того, щоб восени дістатись улусу Джучі, Чингізиди мали вирушити в похід на весні. В контексті даного, варто зауважити, що дорога до Каракоруму і назад у легата папи римського Інокентія IV Плато Карпіні зайняла понад два роки (1245–1247 рр.) [Джиованни де Плато Карпіні, 1957, с. 8]. Вільгельм де Рубрук, декількома роками пізніше, з Криму до столиці Монгольської імперії дістався за сім місяців [Джиованни де Плато Карпіні, 1957, с. 16].

Є. І. Кичанов зазначав, що за період 1234–1235-х рр. відбулось аж два курултаї, на першому, на думку автора, завоювання захід-

них держав та народів було доручено тільки сину Джучі Бату, а на другому – Бату, Гуюку, Мунке та іншим [Кычанов, 2001, с. 36; Кычанов, 2002, с. 79]. Висновки історика базуються виключно на досить сумнівних даних перського історика Рашид-ад-Діна [Рашид-ад-дин, 1960, с. 35]. Однак, не слід забувати, що Рашид-ад-Дін писав свій збірник на початку XIV ст., він подає датування по тваринному циклу і за мусульманським календарем одночасно [Сабитов, 2011, с. 180]. Не виключено, що історик використовував джерела, автори яких користувались іншим календарем та поміщали один і той же курултай 1235 р. в 1234 р. Зокрема, китайське джерело Гань-му датує монгольське зібрання весною 1234 р. [История первых четырех ханов..., 1829, с. 230]. До речі, про цей період року, як ми уже вище зазначали, згадує і Джувеїні. А тому, ми вважаємо, що третій монгольський курултай відбувся саме у 1235 р., проте не відкидаємо можливості того, що його роботі могло передувати попереднє невелике зібрання монгольської знаті, адже Угедей часто запрошував Чингізидів до участі у вирішенні різного роду питань як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

Монгольський курултай розпочинався великим святкуванням. Цілий місяць родичі кагана розважались від світанку до пізнього вечора [Рашид-ад-дин, 1960, с. 35], а потім, розділивши між собою китайські трофеї, взялися обговорювати серйозні державні справи. Угедея хвилювали проблеми, що виникли в імперії, тому він намагався за рахунок цілісної зовнішньополітичної лінії побороти внутрішні негаразди. Монгольська імперія в адміністративному відношенні поділялась на чотири улуси. На чолі кожного улусу стояв один із чотирьох синів Чингіз-хана від першої дружини Борте [Вернадский, 1997, с. 32]. І якщо такий поділ започаткував сам творець держави, то за правління Угедея він посилювався, слабкодухий імператор² не міг в повній мірі контролювати своїх родичів, які намагалися створити незалежні держави у своїх улусах. Постає проблема утримання цілісності вже створеної імперії, такі реалії вимагали від Угедея рішучих дій, реалізувати які можливо було лише за рахунок рішень великого монгольського курултаю.

На думку більшості дослідників, причиною монгольського зібрання у 1235 р. стало ініціювання великого західного походу для під-

---

² Угедей мав досить м'який характер та полюбляв перехилити чарку доброго вина (див.: [История монголов по армянским источникам, 1874, с. 14; Султанов, 2006, с. 40]).

корення держав та народів, що знаходились неподалік улусу Джучі. А тому, в історіографії існує думка, що автором ідеї західного походу є володар улусу Бату, для якого дана військова акція мала велике значення. Зокрема, Р. Ю. Почекаєв схильний вважати, що ініціатором курултаю був саме син Джучі Бату, який прагнув збільшити свої володіння [Почекаєв, 2007, с. 78]. Однак, нам ця думка видається не достатньо обґрунтованою, оскільки жодних згадок про це у джерелах не має, і власне підстави вважати, що Бату приймав участь в роботі курултаю, є сумнівними. До речі, той же дослідник визнає, що прямі докази присутності Бату на курултаї 1235 р. у джерелах відсутні [Почекаєв, 2007, с. 78]. Очевидно, Бату не полюбляв великих імперських зібрань, і в силу різних причин син Джучі намагався якомога менше зустрічатися зі своїми родичами. Зокрема, в контексті даного, зазначимо, що Бату не відвідав і два наступні курултаї 1246 та 1251 рр.

Безумовно, для монголів великий західний похід був важливим елементом зовнішньої політики середини 30-х рр. XIII ст., оскільки каан керувався чіткими настановами Чингізхана, який велів монголам підкорити усі держави Заходу. Проте важливо зрозуміти, що, крім згаданої проблеми, перед Чингізидами на зібранні 1235 р. стояли й інші не менш важливі завдання. Зокрема, насамперед Угедей намагався зміцнити монгольські позиції на Південному Сході. Він планував, окрім західних держав, підкорити Корею та народи Індокитаю. На півдні Китаю розташовувалась імперія Сун, питання про завоювання якої, як вважає Р. Груссе, також розглядалось на курултаї 1235 р. [Груссе, 2005, с. 12]. В Персії з 1231 р. перебувала 30-тисячна монгольська армія Чормагана. Нові завдання перед цим військом були поставлені саме на третьому монгольському курултаї. У 1236 р. Чормаган контролював уже усю Вірменію та Грузію, в Азербайджані монголи заволоділи Магарою. Отже, монголи ще до початку європейської фази великого західного походу досягли берегів Чорного моря.

Немов кістка у горлі Монгольської імперії стояла Волжська Булгарія, яка вже тричі псувала зовнішньополітичні плани завойовників. У 1223 р., коли тумани Субедея та Джебе з перемогою повертали із половецьких степів, булгари влаштували кочівникам засідку. Підсумки першої зустрічі волжських булгар з монголами для останніх були надзвичайно трагічними, арабський історик Ібн-ал-Асір зазначає, що з усього кінного війська залишилось лише 4 тисячі [Тизен-

гаузен, с. 27–28]. Булгари, внаслідок цього, перетворилися на кровних ворогів монголів, а завоювання волжської держави стало для Чингізидів першочерговою справою. Каан у 1229 р. за підсумками курултаю направив для підкорення Волжської Булгарії найкращу частину монгольського війська під керівництвом талановитого Субедея. Проте булгари і цього разу зуміли зупинити кочівників. У 1232 р. [Черепнин, 1977, с. 190] Чингізиди здійснили новий похід на булгар, однак він виявився для монголів невдалим. В контексті даної кампанії, монголи завдали удару по південних рубежах країни булгар. Бату розпочав завоювання нижньоволжських булгар, башкір та місцевих половців, що кочували в степах Приуралля та завершив його до 1234 р. Тому, у 1235 р. ще не повністю підкорена держава волжських булгар стала головною метою монгольської експансії на Заході [TheCambridge..., 2009, р. 32]. А. Х. Халіков справедливо вказував, що цілеспрямованість нового походу монголів на Булгарію очевидна [Халіков, 1994, с. 31].

Волжська Булгарія у середині 30-х рр. XIII ст. була наймогутнішою державою волжського регіону. Торговий потік із мусульманських країн Азії, що став можливим після падіння в X ст. Хазарського каганату, перетворив столицю булгар місто Булгар на провідний торгово-ремісничий центр Центрально-Західної Азії. Під контроль волжських булгар швидко потрапили волжські угри, башкіри, приуральські половці та багато інших народів нижньоволжського регіону. Тому, навіть незважаючи на вкрай складні булгаро-монгольські відносини, Чингізиди, що уявляли себе повелителями степових народів, рано чи пізно розпочали б війну із волжською державою, хоча б через те, що вона в певній мірі контролювала половців й інших кочівників, які згідно ідейно-політичних уявлень монголів були їх рабами. Підкорення булгар мало стати черговим етапом для продовження їх експансії на захід.

Отже, в основі курултаю 1235 р. стояли ряд причин як внутрішнього так і зовнішньополітичного характеру. Угедей був далекоглядним політиком, який розумів, що цілісність імперії можливо зберегти лише продовжуючи завоювання. За низкою військових кампаній, чітко простежуються конкретні економічні цілі курултаю. Питання стояло не тільки у завоюванні нової території, а й створенні цілої системи ефективних взаємин із країнами і народами Півдня та Заходу, які б, насамперед, покращили фінансове становище імперії. В контексті даного, монголам принципово важливо було контролю-

вати так званій «Шовковий шлях». Не тільки війна і військові походи є запорукою могутньої держави, а й торгові відносини з іншими країнами та народами, запевняв Чингіз-хана колишній чиновник імперії Цзинь Єлюй Чуцай, ще на початку XIII ст.

Окрім цього, в основу діяльності курултая була покладена ідеологічна доктрина, що створювалася тим же Чингіз-ханом [The Cambridge..., 2009, р. 36–37; *Миргалеев*, 2009, с. 42], проте за його життя, у повній мірі не була реалізована. Згідно рішень курултая 1235 р. монголи здійснили спробу підкорити не лише західні держави та народи, для Чингізидів досить важливо було завоювати увесь Китай, в черговий раз підкорити Корею [Howorth, 1876, р. 135], закріпити свої позиції на Кавказі і т.д.

Курултай 1235 р. був по своїй суті унікальним явищем в політичній історії Монгольської імперії, адже він на відміну від аналогічних зібрань 1206 та 1229 рр. не був пов'язаний із виборами каана чи іншими внутрішніми проблемами в середовищі Чингізидів. Його головним завданням стала організація подальших монгольських завоювань, що в силу різних причин були майже зупинені або велись лише в одному, китайському напрямку. Курултай дав початок чотирьом монгольським кампаніям, серед яких найбільш грандіозною та успішною була західна. Оскільки у нащадків Джучі власних сил для завоювання держав і народів Заходу було замало, Угедей вирішив спорядити в якості підмоги велике військо, до складу якого увійшли тисячі орд з кожного із чотирьох улусів Монгольської імперії. Монголи, не мов вода, що наповнює землю підкорювали усе на своєму шляху від Уралу до Адріатичного моря. І лише смерть Угедея та пов'язані із нею внутрішні негаразди зупинили завойовників.

Найбільшим результатом західного походу монгольських військ 1235–1242-х рр. і, як наслідок великого монгольського курултая 1235 р., стало виникнення в Поволжі у середині 40-х рр. XIII ст. протодержавного утворення Чингізидів, більш відомого в історіографії як Золота Орда.

Література

- Джувейни Ала-ад-Дин Ата-Мелик*. Чингисхан. История завоевателя мира / Пер. Е. Е. Харитоновой. М., 2004.
- Вернадский Г. В.* Монголы и Русь. История России. Кн. 3. Тверь–Москва, 1997.

- Галстян А. Завоевание Армении монгольскими войсками // Татаро-монголы в Азии и Европе. М., 1977.
- Греков Б. Д., Якубовский А. Ю. Золотая Орда (Очерк истории Улуса Джучи в период сложения и расцвета в XIII–XIV вв.). Л., 1941.
- Груссе Р. Империя степей. Аттила, Чингисхан, Тамерлан / Пер. с франц. Х. К. Хамраева; сост. Б. М. Суржиков. Т. II. Алматы, 2005.
- Карпини Джованни де Плано. История монголов. Рубрук Вильгельм де. Путешествие в Восточные страны / Пер. с лат. А. И. Малеина. М., 1957.
- Егоров В. Л. Историческая география Золотой Орды в XIII–XIV вв. М., 1985.
- История монголов по армянским источникам. Вып. II, заключающий в себе извлечения из истории Киракоса Гандзакеци / Пер. и объяснения К. П. Патканова. СПб., 1874.
- История первых четырех ханов из дома Чингисова / Пер. с китайского Монахом Иакином. СПб., 1829.
- Каргалов В. В. Внешнеполитические факторы развития феодальной Руси. Феодальная Русь и кочевники. М., 1967.
- Кычанов Е. И. Сведения из «Истории династии Юань» («Юань ши») О Золотой Орде // Источниковедение истории Улуса Джучи (Золотой Орды). От Калки до Астрахани. 1223–1556. Казань, 2001.
- Кычанов Е. И. О некоторых обстоятельствах похода монголов на запад (по материалам «Юань ши») // Тюркологический сборник / 2001: Золотая Орда и ее наследие. М., 2002.
- Миргалеев И. М. Новые приоритеты во взаимоотношениях чингизидов после смерти Угедея // Золотоордынское наследие. Материалы Международной научной конференции «Политическая и социально-экономическая история Золотой Орды (XIII–XV вв.)». Вып. 1. Казань, 2009.
- Мыськов Е. П. Политическая история Золотой Орды (1236–1313). Волгоград, 2003.
- Насонов А. Н. Монголы и Русь: История татарской политики на Руси. М.–Л., 1940.
- Оболенский Д. Византийское Содружество Наций. Шесть византийских портретов. М., 1998.
- Почекаев Р. Ю. Батый. Хан, который не был ханом. М.–СПб., 2007.
- Рашид-ад-дин. Сборник летописей. Т. II. М.–Л., 1960.
- Сабитов Ж. М. Хронология западного похода 1235–43 годов // Л.Н. Гумилёв атындағы ЕҰУ Хабаршысы. Астана, 2011.
- Сокровенное сказание / Пер. С. И. Козина. М.–Л., 1941.
- Султанов Т. И. Чингиз-хан и Чингизиды. Судьба и власть. М., 2006.
- Тизенгаузен В. Г. Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды. Извлечения из арабских сочинений. Т. I. СПб., 1884.
- Ткачёв В. Н. Каракорум в XIII веке // Mongolica. М., 1986.

- Фёдоров-Давыдов Г. А. Общественный строй Золотой Орды. М., 1973.
- Халиков А. Х. Монголы, татары, Золотая Орда и Булгария. Казань, 1994.
- Хара-Даван Э. Чингис-Хан как полководец и его наследие. Культурно-исторический очерк Монгольской империи. Изд. 2-е. Белград, 1991.
- Храпачевский Р. П. Военная держава Чингисхана. М., 2005.
- Черепнин Л. В. Монголо-татары на Руси (XIII в.) // Татаро-монголы в Азии и Европе. М., 1977.
- Allsen T. T. Commodity and exchange in the Mongol empire: A cultural history of Islamic textiles. N.Y., 1997.
- Boyle J. A. The Last Barbarian Invaders: the Impact of the Mongol Conquests upon east and west // Memoirs and Proceedings of the Manchester Literary and Philosophical Society. Vol. 12. 1970.
- Burgan M. Empire of the Mongols. N.Y., 2005.
- Franke H. Sino-Western Contacts under the Mongol empire // Journal of the Royal Asiatic Society. Vol. 6. 1966.
- Hammer-Purgstall J. Geschichte der Goldenen Horde in Kiptschak, das ist: der Mongolen in Russland. Pest, 1840.
- Howorth H. H. History of the Mongols. Pt. I. London, 1876.
- Hodong Kim. The Unity of the Mongol Empire and Continental Exchanges over Eurasia // Journal of Central Eurasian Studies. Vol. 1. 2009.
- Minorsky V. Caucasia III: The Alān Capital Magas and the Mongol Campaigns // Bulletin of the School of Oriental and African Studies. Vol. 14. 1952.
- Saunders J. J. The History of the Mongol Conquests. London, 1971.
- The Cambridge history of Inner Asia. The Chinggisid Age / Ed. by Nicola Di Cosmo, Allen Frank and Peter B. Golden. N.Y., 2009.

С. М. Омаров

**Великий монгольский курултай 1235 року
в контексті політичного становлення Pax Mongolica**

Резюме

У статті розглянуто основні проблеми пов'язані з метою, цілями і місцем проведення великого монгольського курултаю 1235 р. На основі аналізу історичних джерел висвітлюються головні причини, наслідки та значення курултаю в контексті політичного становлення Pax Mongolica. Також здійснена спроба визначити пріоритетний напрямок монгольської експансії 1235 року.

Ключові слова: курултай, Pax Mongolica, Чингіз-хан, Монгольська імперія, Угедей, каан.

S. M. Omarov

**Great Mongolian kurultai 1235 in the context
of the political establishment Pax Mongolica**

Summary

In the article the main problems related to the purpose, goals and venue of the great Mongol kurultai 1235. Based on the analysis of historical sources describes the main causes, consequences and values kurultai in the context of the political establishment Pax Mongolica. Also, an attempt to determine the priority area of the Mongol expansion in 1235.

Keywords: kurultai, Pax Mongolica, Genghis Khan, the Mongol Empire, Ugadei, Caan.